

HINNAHINNATKON AN KALI
(Different Languages)

A Phrase Book for Ifugao

compiled by

Mary Morado

illustrated by

Ricardo T. Dumarpa

Summer Institute of Linguistics, Inc.

Translators

1976

Publishers

1176-60

Printed in the Philippines

Published
in cooperation with
Bureau of Elementary Education
and
Institute of National Language
of the
Department of Education and Culture
Manila, Philippines

FOREWORD

Some of the glory of the Philippines lies in the beautiful variety of people and languages within its coasts. It is to the great credit of the national leadership over the years that no attempt has been made to destroy this national heritage. The goal has been instead to preserve its integrity and dignity while building on this strong foundation a lasting superstructure of national language and culture.

The present book is one of many designed for this purpose. It recognizes the pedagogical importance of dividing literacy and second language learning into two steps--literacy being the first. When a student has learned to read the language he understands best, the resulting satisfaction in his accomplishment gives the drive and confidence he needs to learn the national language. His ability to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education and Culture of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

JUAN L. MANUEL
Secretary

PREFACE

The purpose of this book is to help speakers of Ifugao communicate with speakers of Pilipino, Ilocano, and English.

Useful phrases are given in four languages. They are grouped by topics but are not dialogues. Translations are not literal. We tried to make them right for the situation.

The phrases were compiled with the assistance of members of the Summer Institute of Linguistics during a Writing Workshop held in Bagabag, Nueva Vizcaya during November-December, 1976.

I am grateful to Mr. Rodolfo Barlaan and Mr. Perry Macabuhay for supplying the Pilipino versions and to Miss Helen Madrid and Mrs. Patricia Macabuhay for the Ilocano. All are field workers of the Translators Committee of the Philippines.

Mary Morado
Kiangan, Ifugao

Hay Pangitib'an Hi Bidbidon

1.	Hay Kalyun Ten Waday Damuwon	2
2.	Hay Maphod Hi Kalyun Hi Ibba	4
3.	Hay Uggan Kalyun	6
4.	Hay Kalyun Hi Tagun Ka'alina	12
5.	Hay Pamilya	14
6.	Hay Puntutulangan	16
7.	Hay Mundogoh	20
8.	Hay Adol	22
9.	Hay Pungkali	26
10.	Hay Puntudok	28
11.	Hay Pangan	32
12.	Hay Ihda	34
13.	Hay Bungan di Kaiw	35
14.	Gumatang ya Puntawal	36
15.	Hay Pumbaatan	40
16.	Hay Pangituttudu	44
17.	Hay Tiempo	46
18.	Pumbaga'an	48
19.	Hay Kalyun Hi Iskul	52
20.	Hay Ammayyu ya Nan Udum an Ma'ilom	54
21.	Hay Olat	58
22.	Hay Pumbilang	64
23.	Hay Fihu	66

Hay Kalyun Ten Waday Damuwon

• Hay Maphod Hi Kalyun Hi Ibba

Hay Uggan Kalyun

1. Daanay nalpuwam?
2. Pangayam?
3. Umeyak hidi.
4. Umeyak hidih kad'anyu.

1. Immaliyak.
2. Maka.
3. Hunggop ka.
4. Mamanguluwak.
5. Umeyak mo.
6. E taku mo.

1. Naggappuam?
2. Papanam?
3. Idiay.
4. Mapanak idiay ayanyo.

1. Apo.
2. Dakayo gayam!
3. Umuli kayo.
Sumrek kayo.
4. Umun-unaakon.
5. Agawidakon.
6. Intayon.

Sa daan:

1. Saan kayo nanggaling.
2. Saan kayo pupunta.
3. Diyan lang.
4. Pupunta ako sa inyo.

1. Where are you coming from?
2. Where are you going?
3. I am going there.
(I am just walking.)
4. I am going to your place.

Sa bahay:

1. Tao po!
2. Kayo pala.
3. Umakyat kayo.
Tuloy po kayo.
4. Mauuna na ako sa inyo.
5. Uuwi na ako.
6. Tayo na.

1. Hello.
(call when approaching house)
2. You come.
3. Come on up.
Come inside.
4. I'll go ahead.
(said when leaving)
5. I'm going home.
6. Let's go now.

May Maphod Hi Kalyun Hi Ibba

1. Makatabba nan imbabalem.	1. Nagpintas ti anakyon. Nakaluklukmeg!
2. Makakaphod di kad'anyu.	2. Napintas ti lugaryo.
3. Pinhod kuh tun kad'anyu te makalin'ong.	3. Kayatko ditoy ta natalna.
4. Nakanginnila ka an munha"ang.	4. Naglaingka nga agluto.
5. Makahhong'o nan kinan taku.	5. Nagimas ti kinnan tayo.
6. Makahapit ka <u>English</u> .	6. Naglaingka nga aginglis.
7. Latlatuwon daka?	7. Mabalin nga litratuen kayo?
8. Ayyuh, uggek inguddan.	8. Despensarem ta diak inggagara.
9. ----	9. Agyamanak.

1. Maganda ang iyong anak. Napakalusog.	1. Your child is beautiful. So healthy.
2. Magandang tirahan ang iyong lugar.	2. Your place is a nice place to live.
3. Gusto ko rito. Tahimik na lugar.	3. I like it here; it's a peaceful place.
4. Mahusay kang magluto.	4. You are a good cook.
5. Napakasarap ng pagkaingiyon.	5. That meal was delicious.
6. Mahusay kang magsalita ng Ingles.	6. You are an expert at speaking English.
7. Maaari ba kitang kunan ng larawan.	7. May I take your picture?
8. Ipagpeumanhin po ninyo, hindi ko po sinasadya.	8. Sorry, it wasn't intentional.
9. Salamat po.	9. Thank you.

May Uggan Kalyun

1. Uggek inila.	1. Diak ammo.
2. Takombo.	2. Bay-amon.
3. Nangamung ka.	3. Adda kenka.
4. Nangamungak.	4. Siakton.
5. Umeyak mo.	5. Mapanakan.
6. Makah tu.	6. Umayka man ditoy.
7. Umi'ali kah <u>coke</u> .	7. Ikkannak man iti coke.
8. Ibughul mu.	8. Ilukatmo man ta ridaw.
9. Idakig mu.	9. Irikepmo ta tawa.
10. Andani ka ittay.	10. Mabiit laeng.
11. Maki'ali kan ha'on.	11. Makikuyugka kaniak.
12. Dadih ibbam?	12. Asino dayta kadduam?
13. Inilam di mayor dah di?	13. Am-ammom ti mayor ti dayta a lugar?
14. Inilak ten tibok.	14. Ammok no makitak.
15. Nganneyy ngadana?	15. ania ti naganna?

1. Hindi ko alam.	1. I don't know.
2. Bayaan mo na.	2. Nevermind.
3. Bahala kayo.	3. It's up to you.
4. Ako na.	4. I'll do it.
5. Aalis na ako.	5. I'll be going now.
6. Halika rito.	6. Come here.
7. Dalhan mo ako ng 'coke'.	7. Bring me a Coke.
8. Buksan mo ang pinto.	8. Open the door.
9. Isara mo ang bintana.	9. Close the window.
10. Sandali lang.	10. Please wait a moment.
11. Sumama kayo sa akin.	11. Come with me.
12. Sino ang kasama mo?	12. Who is your companion?
13. Kilala mo ba ang alkalde sa lugar na iyon?	13. Do you know the mayor of that place?
14. Kilala ko siya sa mukha.	14. I know him by sight.
15. Ano ang pangalan niya?	15. What is his name?

- Vinal'iwak.
17. Adik ma'awatan.
  18. Nganneh tuwe?
  19. Nganneh nae?
  20. Nganneh diyey?
  21. Dadi kon pencil ke diye?
  22. Kakon'ana?
Dadih?
Dadin tuwe?
  23. Daan?
Tipe?
Nganne aton?
  24. Tipe ngay?
  25. Ipidwam ya'.
  26. Ibba'anak.
  27. Hannotam tun pihhuk.
  28. Gumalagala'ak.

16. Diak malagipen./
Nalipatakon.
17. Diak maawatan.
18. Ania daytoy?
19. Ania dayta?
20. Ania daydiay?
21. Akin lapis dayta?
22. Kanno?
Asino?
Akinkukua?
23. Adinno?
Apay?
Kasano?
24. Apay nga saan.
25. Pangngaasim ta ulitemman.
26. Mabalín nga kuyugennak?
27. Adda sinsilyom?
28. Sige. Agap-apuraak
ngamin.

16.	Hindi ko matandaan. Nakalimutan ko na.	16.	I don't remember./I have forgotten.
17.	Hindi ko maunawaan.	17.	I do not understand.
18.	Ano ito?	18.	What is this?
19.	Ano iyan?	19.	What is that?
20.	Ano iyon?	20.	What is that yonder?
21.	Kaninong lapis iyan?	21.	Whose pencil is that?
22.	Kailan? Sino? Kanino?	22.	When? Who? Whose?
23.	Saan? Bakit? Papaano?	23.	Where? Why? How?
24.	Bakit hindi?	24.	Why not?
25.	Pakiulit mo nga ang iyong sinabi?	25.	Please repeat what you said.
26.	Maaari bang samahan mo ako?	26.	Would you please accompany me?
27.	May barya ka ba?	27.	Do you have small change?
28.	Nagmamadali ako!	28.	I'm in a hurry.

Hay Kalyun Hi Tagun Ka'alina

Hay Pamilya

Hay Puntutulangan

Hay Kalyun Hi Tagu Ka'alina

1. Daanay boble yu?
2. Daanay kihdiam?
3. Daanay nalpuwam?
4. Waday ibagam?
5. Ma"id, eyak mun'ay'ayyam.
6. Ka"alim?
7. Om, ka"alik ad nakugab an nalpud Baguio.

1. Taga-ano ka a sigud?
2. Paggigianam itan?
3. Naggappuam itan?
4. Ania ti mabalin nga maipaayko kenka?
5. Agpassiarak laeng.
6. Kasangsangpetmo?
7. Wen, kasangsangpetko laeng idi kalman a naggapu idiay Baguio.

1. Taga saan po ba kayong talaga?
2. Saan kayo nakitira ngayon?
3. Saan kayo galing ngayon?
4. Ano ang maipaglilingkod ko sa inyo.
5. Dumadalaw lang ako.
6. Kararating mo lang ba?
7. Oo, kararating ko lang kahapon mula sa Baguio.

1. Where are you from originally?
2. Where are you staying now?
3. Where did you just come from?
4. What can I do for you?
5. I just came to visit.
6. Have you just arrived?
7. Yes, I came just yesterday from Baguio.

Hay Pamilya

1. An waday amam?
  2. Om, mo nateh ina handi to'on.
  3. Kaatna kayun hintutulang?
  4. Waluy kamin am'in.
  5. He"ay panguluwan?
  6. Bokon, ha"on di uddidiyan.
  7. Kaatnay to'on mu?
  8. Waday inayam?
  9. Waday imbabalem?
  10. Om, lima da.
  11. Duwan babai ya tulun lalaki.
1. Sibibiag pay laeng dagiti nagannak kenka?
  2. Sibibiag pay laeng ni Tatang, ngem ni Nanang ket natay idi napalabas a tawen.
  3. Mano kayo nga agkakabsat?
  4. Walo kami amin.
  5. Sika ti inauna?
  6. Saen, siak ti inaudi.
  7. Mano ti tawenmo?
  8. Adda asawamon?
  9. Adda annakmon?
  10. Wen, adda liman.
  11. Dua ti babbai ken tallo ti lallaki.

1. Buhay pa ba ang tatay mo?
2. Oo, pero ang nanay ko ay namatay noong isang taon.
3. Ilan kayong magkakapatid?
4. Walo kaming magkakapatid.
5. Kayo ba ang panganay?
6. Hindi, ako ang bunso.
7. Ilan taon na kayo?
8. May asawa ba kayo?
9. May mga anak na ba kayo?
10. Oo, mayroon na akong limang anak.
11. Dalawang babae at tatlong lalaki.

1. Is your father still living?
2. Yes, but my mother died last year.
3. How many brothers and sisters do you have?
4. There are eight children in our family.
5. Are you the eldest?
6. No, I am the youngest.
7. How old are you?
8. Do you have a wife?
9. Do you have children?
10. Yes, I have five children.
11. Two are girls and three are boys.

Hay Puntutulangan

ama	ama	ama	father
ina	ina	ina	mother
imbabale	anak	anak	offspring
imbabale	anak	anak	son/daughter
inayan	asawa	asawa	husband
inayan	asawa	asawa	wife
balu	balo	balo	widower/widow
mangay'ayyam	kaayan-ayat	nobyas	fiancee
tulang an lalaki	kabsat	kapatid	brother/
tulang an babai			sister
ung'unga	ub-ubing	bunso	younger
ong'ongal	in-inauna	panganay	older
apu	apo	nuno	grandparent
inap'apu	apoko	apo	grandchild
ama'on/ina'on	uliteg/ikit/anti	tiyuhin/tiyahin	uncle/aunt
imbabaleyon	kaanakan	pamangkin	nephew/niece
tutulang	kasinsin	pinsan	cousin

ina'om	katugangan	biyanan	parent-in-law
aydu	kayong	bayaw	brother-in-law
aydu	ipag	hipag	sister-in-law
imbabaleyom	manugang	manugang	son/daughter-in-law
tutulang	kabagyan	(mga) kamag-anak	relative(s)
kabablayak	kailian	kababayan	townmate
gayyum	gayyem	kaibigan	friend
buhul	kabusor	kaaway	enemy
tagu	tao	tao	person
lalaki	lalaki	lalaki	male
babai	babai	babae	female
imbable	ubing	bata	child
kat'agu	baro	binata	young man (unmarried)
kat'agu	balasang	dalaga	young woman (unmarried)
am'ama/in'ina	lallakay/ babbaket	matandang lalaki/babae	old man/woman

Hay Mundogoh

Hay Adol

Hay Mundogoh

1. Natkon di punggibok na.	1. Madi ti rikriknaena.
2. Mundogo.	2. Masakit.
3. Eka mumpa'agah.	3. Agpakitaka iti doktor.
4. Daanay pompa'agahan?	4. Ayan ti doktor?
5. Nganne mahakit?	5. Ania ti rikriknaem?
6. Mahakit di uluk.	6. Nasakit ti ulok.
7. Immuta'ak dih hilog.	7. Nagsarwaak idi rabii.
8. Maal'aliwotak ya mun'atungak.	8. Maululawak ken aggurgurigorak.
9. Mummalaria'ak nin.	9. Addan sa malariak.
10. Tuwikon daka.	10. Indiksionan daka.
11. Inumom tun agah kabigabigat nah ma'al'algo.	11. Tomarem daytoy agas kada tumenga ti aldaw.

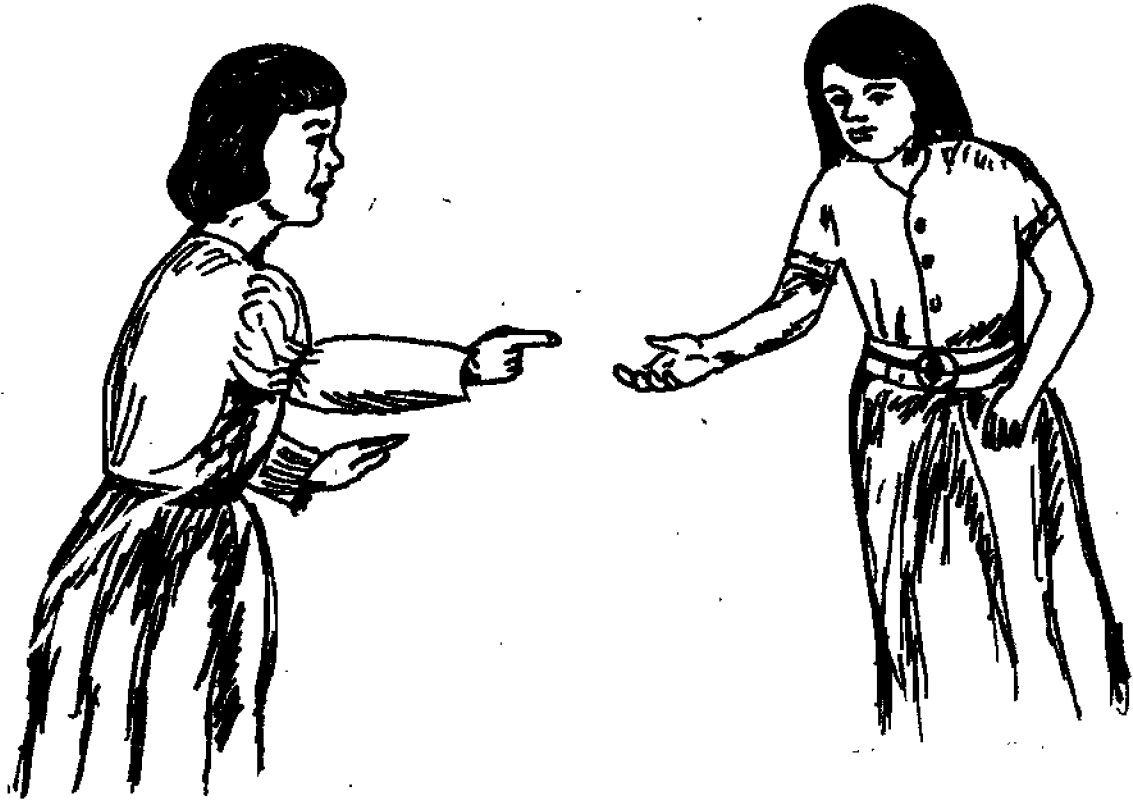
1. Masama ang kanyang pakiramdam.
2. Siya ay may sakit.
3. Pumunta ka sa manggagamot.
4. Saan ako tatawag ng manggagamot.
5. Ano ang iyong nararamdaman?
6. Masakit ang aking ulo.
7. Nagsuka ako kagabi.
8. Nahihilo ako at may lagnat.
9. May malaria yata ako.
10. Iiniksiyunan kita.
11. Inumin ninyo ang gamot na ito tuwing tanghali.

1. He doesn't feel well.
2. He is sick.
3. Go to the doctor.
4. Where can I find a doctor?
5. Tell me how you feel.
6. I have a headache.
7. I vomited last night.
8. I feel dizzy and have a fever.
9. I think I have malaria.
10. I will give you a shot.
11. Take this medicine every day at noon.

Hay Adol

takle	takkiag	bisig	arm
odog	likud	likod	back
adol	bagi	katawan	body
gunit	tulang	buto	bone
pangal	timid	baba	chin
pago	barukong	dibdib	chest
inga	lapayag	tainga	ear
hiku	siko	siko	elbow
mata	mata	mata	eye
tamel	rupa	mukha	face
gamat	ramay	daliri	finger
huki	saka	paa	feet
tuktuk	muging	noo	forehead
bu'uk	buok	buhok	hair (head)
takle	ima	kamay	hand
puhu	puso	puso	heart
lulug	tumeng	tuhod	knee

ulpu	luppo	hita	leg, upper
huki	gurong	binti	leg, lower
alte	dalem	atay	liver
toko	ngiwat	bibig	mouth
kuku	kuko	kuko	nail
bagang	tengnged	leeg	neck
olong	agong	ilong	nose
bang'al	paragpag	tadyang	rib
pukol	abaga	balikat	shoulder
putu	tiyan	tiyan	stomach
bab'a	ngipen	ngipin	teeth
alanga"ang	karabukob	lalamunan	throat
am'ama"an	tangan	hinlalaki	thumb
gamat	tangan ti saka	daliri ng paa	toe
dila	dila	dila	tongue

Hay Pungkali

Hay Puntudok

Hay Pungkali

1. An muntagalog ka?
  2. Ma'awatak hi ittay mu adiyak makakali.
  3. Kumaliyak hi ittay.
  4. Nganneh kaliyun tuwe?
  5. Ma'awatam tun kalkalyok?
  6. Adik ma'awatan.
  7. Ipidwam ya'.
  8. Adim galagala"an an kumali.
  9. Makahapit ka English.
  10. Mihahhinuy punkalik.
  11. Adadalok pay di Ilocano.
1. Ammom ti agtagalog?
  2. Maawatak bassit ngem diak ammo nga isao.
  3. Bassit laeng ti maisaok.
  4. Ania ti _____ iti saoyo.
  5. Maawatam ti ibagbagak?
  6. Diak maawatan.
  7. Ulitemman.
  8. In-innayadem kadi ti agsao.
  9. Naglaingka nga agsao ti English.
  10. Saan nga kusto ti panagsaok.
  11. Agad-adalak pay laeng nga agsao iti Ilocano.

1. Marunong ba kayong magsalita ng Tagalog?	1. Do you know how to speak Filipino?
2. Nauunawaan ko po ng kaunti ngunit hindi ako makapagsalita.	2. I understand a little but I don't know how to speak it.
3. Nakakapagsalita ako ng kaunti.	3. I speak it a little.
4. Ano ang ____ sa inyong salita?	4. How do you say ____ in your language?
5. Nauunawaan no ba ang aking sinasabi?	5. Do you understand what I am saying?
6. Hindi ko po nauunawaan.	6. I don't understand.
7. Pakiulit mo nga.	7. Please repeat that.
8. Magsalita kayo ng marahan.	8. Speak more slowly.
9. Mahusay kayong magsalita ng Ingles.	9. You speak English well.
10. Hindi maayos ang aking pagsasalita.	10. My speech is not grammatical.
11. Nag-aaral pa lamang akong magsalita ng Ilokano.	11. I am still learning how to speak Ilocano.

Hay Puntudok

1. Banhok ni"an di ballpen mu?
  2. Muntudokak ke ina.
  3. Mahapul kuy papel, stamp, ya envelope.
  4. Itudok muy ngadan muh tu.
  5. Em itinnag tun tudok.
  6. Gumatang ka stamp hi duwan matulundukun ya ohan matulun pihita.
  7. Daanay puntelegrama'an?
1. Bulodekman ti penmo iti apagbiit.
  2. Agsurataкто ken ni Nanang.
  3. Masapulko iti papel, selyo ken sobre.
  4. Isuratmo ditoy ti naganmo.
  5. Pakibusonmo daytoy suratko.
  6. Gumatangak man ti dua nga selyo nga sagkikinse ken maysa nga sag-sesenta.
  7. Ayan ti pagtelegramaan ditoy?

1. Pahiram nga po ng 'ballpen' ninyo sandali.	1. May I borrow your pen for a moment?
2. Magpapadala ako ng sulat sa nanay ko.	2. I will send a letter to my mother.
3. Kailangan ko ng papel, selyo, at sobre.	3. I need paper, stamps and an envelope.
4. Lumagda kayo rito.	4. Sign your name here.
5. Dalhin ninyo ang sulat na ito sa koreo.	5. Take this letter to the post office.
6. Pagbilhan mo ako ng dalawang selyong tig-kikinse at isang selyong tig-sisenta.	6. Sell me two 15 centavo stamps and one 60 centavo stamp.
7. Saan kami maaaring magpadala ng telegrama?	7. Where can we send a telegram?

Pay Pangan

1. Naka'agganganak naka'uwoak.
  2. Mangan taku.
  3. Mangmangngan kape, adi ka bumain.
  4. Makahhong'o mo mun'ag'agat hi ittay.
  5. Mangan ka pay.
  6. Ammuna mo.
  7. Umi'ali kah danum.
1. Mabisinak ken maka-inumak.
  2. Mangan tayon.
  3. Manganka a nalaing. Dika agbabain.
  4. Naimas ti sinda tayo ken medyo nagasang.
  5. Mangalaka pay.
  6. Kuston. Nabsugakon.
  7. Makiinumak man bassit.

1. Ako ay nagugutom at nauuhaw.	1. I am hungry and thirsty.
2. Kumain na tayo.	2. Let's eat now.
3. Kumain kayong mabuti; huwag kayong mahihiya.	3. Eat well, don't be shy.
4. Masarap at maanghang-anhang ang pagkain ito.	4. It's delicious and a little peppery.
5. Kumuha pa kayo.	5. Take some more.
6. Ayaw ko na, busog na ako.	6. I can't, I'm full.
7. Pahingi nga po ng inumin.	7. Give me a drink of water, please.

Hay Ihda

apapet	paria
tungpup	rabong
puhu	sabunganay
antak	utong
balatung	balatong
kolet	repolyo
kahoy	kahoy
gahhilang	mais
balantina	tarong
amput	bawang
laya	laya
okra	saluyot
danggu	lasona
kuldi	gisantes
pitchay	petsay
paktiw	sili
kandol	tabungaw
malabaha	karabasa
gattuk	kamoti
kamatis	kamatis
<u>Hay Bungan Di Kaiw</u>	
atis	atis
abukadu	abocado

Mga Gulay

ampalaya	ampalaya
labong	bamboo shoots
puso ng saging	banana blossom
sitao/sitaw	beans-long
monggo/balatong	beans, monggo
repolyo	cabbage
kamoteng-kahoy	cassava
mais	corn
talóng	eggplant
bawang	garlic
luya	ginger
okra	okra
sibuyas	onion
sitsaro	peas
petsay	pechay
siling pula	red pepper
upo	squash-white
kalabasa	squash-yellow
kamoteng-baging	sweet potatoe
kamatis	tomato
atis	atis
abokado	avocado

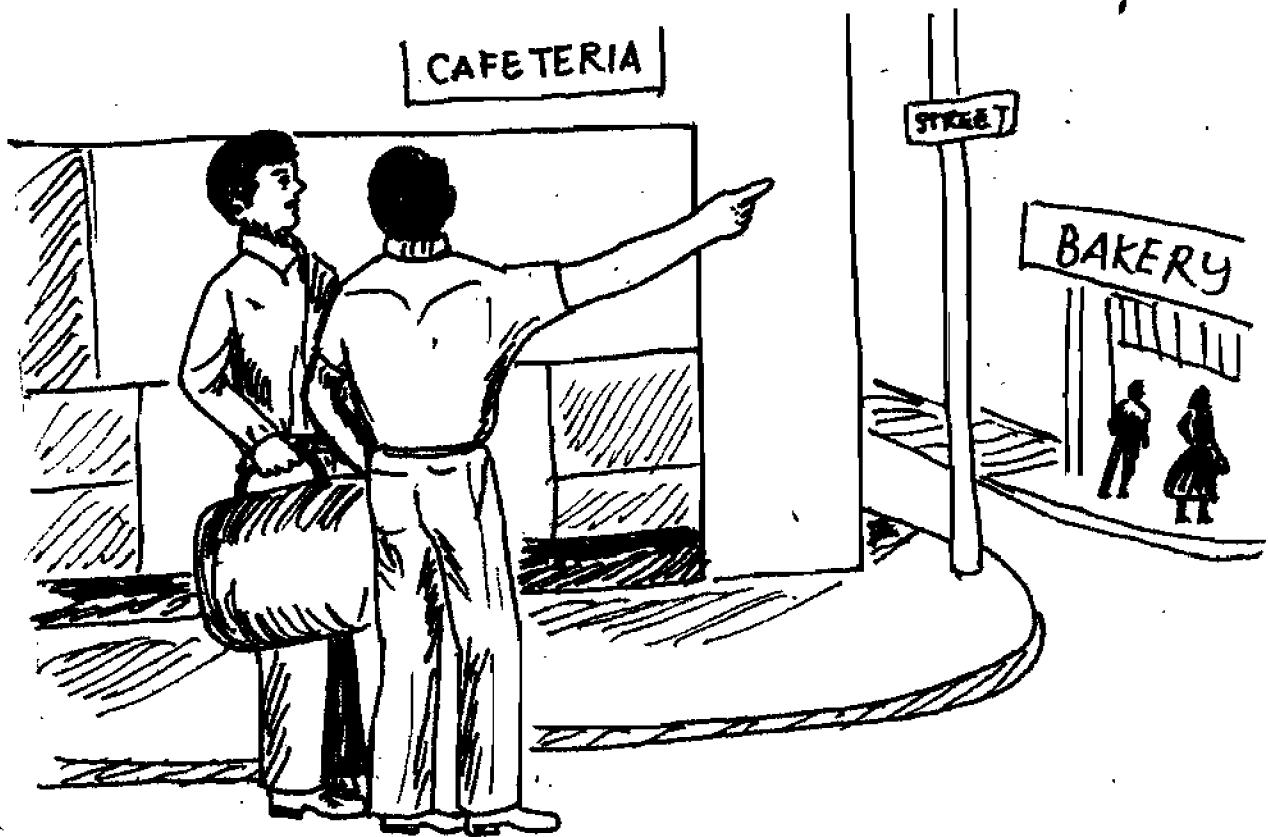
balat	saba	saging	banana
niyug	niog	niyog	coconut
nanong an niyug	naganus a niog	buko/mura	coconut-young
baya'bat	bayabas	bayabas	guava
kalamansi	kalamansi	kalamansi	kalamansi
kakao	anangka	nangka	jackfruit
mangga	mangga	mangga	mango
kahhel	sangkis	dalanghita	orange
tupaya	papaya	papaya	papaya
gagallat	pinya	pinya	pineapple
tabuyug	lukban	suha	pomelo
star apple	kaimito	kaimito/kaymito	star-apple
		<u>Karne</u>	
baka	karne ti baka	karning baka	beef
manuk	karne ti manok	karning manok	chicken
allama	rasa	alimasag	crab
tuyu	pindang	daing	dried fish
dolog	ikan, lames	isda	fish
gawgawa	pato	karning pato	duck
babuy	karne ti baboy	karning baboy	pork
		<u>Sari-sari</u>	
kape	kapi	kape	coffee
tiya	itsa	tsa/tsaa	tea
gattak	gatas	gatas	milk
ahin	asin	asin	salt
atukal	asukar	asukal	sugar

Gumatang ya Puntawal

1. Kaatnay ohan yarda nah luput?
2. Nakangngina. Ma"id di tawalna?
3. Nakalakka.
4. Kaatnay pinhod mu?
5. Udmam pay.
6. Damana an limam pihu.
7. Om, kaatnay alam?
8. Gumatang ka basket?
9. Dadi nangapya?
10. Kinapyak.
11. Dadi nangituttudu?
12. Intuttudun ina.

1. Mano ti sangayerda kadaytoy?
2. Nagngina daytan! Dila mabalin nga kissayam?
3. Nalaka daytan.
4. Mano ti kayatmo aya?
5. Nayonam pay bassit.
6. Mabalin iti lima a pisos?
7. Sige, mano nga yerda ti kayatmo?
8. Ading/Manang, gumatangka iti basket.
9. Asino ti nagaramid?
10. Inaramidko.
Inaramid ti ima.
11. Sadino ti nagadalam nga nagaramid ti basket?
12. Ni Nanang. Isu ti nangisuro kaniak.

1. Magkano ang isang yarda ng telang ito.	1. How much is a yard of this cloth?
2. Ang mahal naman. Maaari bang tumawad?	2. That's expensive. Can't you give a discount?
3. Napakamura na ito.	3. It's very inexpensive as it is.
4. Magkano ang gusto mo?	4. How much would you want to pay for it?
5. Dagdagan mo pa ng kaunti.	5. Offer a bit more.
6. Ibibigay mo ba ng limang piso.	6. Can you give it for ₱5.00?
7. Sige. Ilan yarda ang kukunin mo.	7. Okay. How many yards do you want?
8. Ale, gusto ba ninyong bumili ng basket.	8. Ma'm, would you like to buy a basket?
9. Sino ang gumawa niyan.	9. Who made it?
10. Ako po. Gawa po ito sa kamay.	10. I made it myself/It's handmade.
11. Saan ka natutong gumawa ng basket?	11. Where did you learn how to make baskets?
12. Tinuruan po ako ng nanay ko.	12. My mother taught me.

Hay Pumbaatan

Hay Fangituttudu

Hay Tiempo

Pumbaga'an

Hay Pumbaatan

1. Ognak ya'.
  2. Kombo, adim, waday mangdon.
  3. Ibatim hina et ognak.
  4. Kaatnay pumbayad kun am'in?
  5. Nahalman. Idat ku abuan di opat am pihu.
  6. An ume kad Ilocos?
  7. Om. Nganne punluganak an umeh di?
  8. Alam hidiyen talak.
  9. Unudonak.
  10. Daanay punluganak an umed Santa Maria?
  11. Hidi, mo maphod an munlugan kah tricycle.
  12. Kaatnay olat ta ahi ta dumatong ad Baguio?
1. Siakon ti mangkarga dayta kargam, Apo.
  2. Bay-amon, addan ti mangkarga.
  3. Ibatim ta maysa ta awitek.
  4. Mano amin ti pagbayadko?
  5. Napalalo unay daytan. Ikkanka laeng iti uppat nga pisos.
  6. Mapanka idia y Ilocos?
  7. Wen, ania ti pagluganak nga mapan idia y.
  8. Dayta nga lugan ti pagluganam.
  9. Surotennak.
  10. Ayan ti pagluganan nga mapan idia y Santa Maria?
  11. Idia y, ngem nasaysayaat no agraysikelka.
  12. Kasano ti kabayagna iti panagbiahe nga mapan idia y Baguio?

1. Mama, ako na ang magdadala.	1. Sir, I will carry. O.K.
2. Huwag na, may magdadala na.	2. Nevermind, someone is doing it already.
3. Iwan mo ang isang iyan at ako na ang magdadala.	3. Leave that one; I will carry it.
4. Magkano ang sisingilin mo sa lahat ng ito.	4. How much will you charge for all this?
5. Ang mahal naman! Apat na piso na lang.	5. That's too much. I will give four pesos only.
6. Papunta ba kayo sa Ilokos?	6. Are you going to Ilocos?
7. Oo, ano ang aking sasakyan papunta roon.	7. Yes, what do I take to get there?
8. Sumakay kayo sa bus na iyon.	8. You take that bus.
9. Sumonod kayo sa akin.	9. Follow me.
10. Saan ang sakayan patungo sa Santa Maria.	10. Where do I get the jeep to Santa Maria?
11. Sa dako roon, pero mabuti pa ay sumakay kayo sa traysikel.	11. Over there, but it's better to take a tricycle.
12. Gaano katagal ang biyahe papunta sa Baguio?	12. How long is the trip to Baguio?

13. Waluy olat nin.
14. An mumbalun ta?
15. Daanay puntikodan?
16. An umali ka ama?
17. Munluga ka ta ipatap'ok di kalgam.
18. Kaatnay pumbayad kun am'in?
19. Muntikodak hidih malkadu.

13. Dandani walo nga oras.
14. Agbalon tayo?
15. Sadino ti pagdissaagam?
16. Pagdissaagan? Agluga kayo, tata/nana?
17. Agluga kayon. Ikarga ti kargayo dita rabaw ti jeep.
18. Mano ti pletek kuntudo daytoy karga?
19. Dita merkado ti pagdissaagak.

13.	Humigit-kumulang sa walong oras.	13.	Eight hours, more or less.
14.	Kailangan bang magdala tayo ng makakain sa daan?	14.	Should we take something to eat on the way?
15.	Saan kayo bababa?	15.	Where will you get off?
16.	Sasama ba kayo, mama/ale?	16.	Are you coming, uncle/auntie?
17.	Sakay na. Ilalagay ko ang kargada ninyo sa ibabaw ng dyip.	17.	Get on. I will put your cargo on top of the jeep.
18.	Magkano ang aking pasahe pati kargada ko?	18.	How much is the fare for myself and the cargo?
19.	Bababa ako sa palengke.	19.	I'll get off at the market.

Hay Pangituttudu

1. Mangan'andong kan ume.
  2. Ithingngim hi winawwan muh di.
  3. Ithingngim hi iniggid mu ten lina"uwam nan langtay.
  4. Daan hi amam?
  5. Dehdi amad tap'o mo hi ina ke ya deh tud da"ul.
  6. Hanan bale indoggan di simba'an ya balen nan ama'ok.
  7. Tumikid kah na.
  8. Duma"ulka.
  9. Muntikod kah di.
  10. Muntikodak hitu.
1. Agderetsoka laeng dita.
  2. Agpakanawanka dita nagsulian ti kalsada.
  3. Agpakanawanka kalpasan ti rangtay.
  4. Ayan ni Tatangmo ken ni Nanangmo?
  5. Adda ni Tatang idiaiy ngato, ngem ni Nanang ket adda dita baba.
  6. Ti balay iti likudan ti simbaan ket balay ni uliteg.
  7. Sumang-at kayo idiaiy.
  8. Sumalog kayo ditoy.
  9. Agsardeng kayo dita nagsulian ti kalsada.
  10. Agdissaagak ditoyen.

1. Lumakad kayo ng tuloy-tuloy.	1. Go straight ahead.
2. Kumanan kayo sa kanto.	2. Turn right at the corner.
3. Kumaliwa kayo pagkalampas ng tulay.	3. Turn left after the bridge.
4. Nasaan ang tatay at nanay mo.	4. Where is your father and mother?
5. Ang tatay ay nasa itaas, ang nanay po naman ay nasa ibaba.	5. He is upstairs but mother is downstairs.
6. Ang bahay na nasa likod ng simbahan ay sa aking tiyo.	6. The house behind the church is my uncle's.
7. Umakyat kayo.	7. Climb up there.
8. Bumaba kayo.	8. Come down here.
9. Huminto sa kanto.	9. Stop at the corner.
10. Bababa na ako rito.	10. I will get off here.

Hay Tiempo

1. Maphod te adi mun'udan.
  2. Maka"atung te ma'ugo.
  3. Kottokottol.
  4. Makaddibdib te mumpuwok ad Cagayan.
  5. Pitoppitok di dalan te munlomlom.
  6. Immu'uddanan ad nakugab.
  7. Binangunak na kidul handih hilong.
  8. Maka"atung hitu mo kotol ad Baguio.
1. Nasayaat ta saanen nga agtutudo.
  2. Nakapudpudot ta kalgaw ngamin.
  3. Naglammin.
  4. Naka-angangin ta adda ngamin bagyo idiy Cagayan.
  5. Nakapitpitak ti kalsada ita nga panagtutudo.
  6. Nagtudo ti napigsa idi kalman.
  7. Nakariingak gapu iti gurruod idi rabii.
  8. Napudot ditoy ngem nalamiis idiy Baguio.

1. Mabuti at hindi na umuulan.
  2. Napakainit dahil tag-init na ngayon.
  3. Maginaw.
  4. Mahangin dahil may bagyo sa Cagayan.
  5. Ang daan ay maputik dahil tag-ulan.
  6. Umulan ng napakalakas kahapon.
  7. Nagising ako dahil sa kulog kagabi.
  8. Mainit dito pero maginaw sa Baguio.
1. It's good that it's no longer raining.
  2. It is very hot because it's dry season.
  3. It is cold.
  4. It is very windy because there's a typhoon in Cagayan.
  5. The road is muddy because it's rainy season.
  6. It rained very hard yesterday.
  7. The thunder woke me up last night.
  8. It is hot here but it is cold in Baguio.

Pumbaga'an

1. Daanay punggattangan da Newspaper?
  2. Daanay pumpohodan da olat?
  3. Daanay kawad'an di dentist?
  4. Daan di punggattangan da tiket di eroplanu?
  5. Ipangulum di dalan an umeh malkadu.
  6. Daan di maphod an panganan?
  7. An ad'adawwi mo ad Trinidad?
1. Ayan ti paggatangan iti pagiwarnak?
  2. Ayan ti agtatarimaan ti relo ditoy?
  3. Ayan ti dentista?
  4. Ayan ti pangalaan ti ticket nga aglugan ti eroplano?
  5. Ayan ti dalan nga mapan idiaiy merkado.
  6. Ayan ti nasayaat nga restaurant?
  7. Adayo pay ti Trinidad?

1. Saan ako makakabili ng pahayagan?
2. Saan maaaring magpakumpuni ng relo?
3. Saan mayroon dentista?
4. Saan makakabili ng tiket sa eroplano?
5. Saan ang papuntang palengke?
6. Saan mayroon mabuting 'restaurant'?
7. Mas malayo pa ba sa Trinidad?

1. Where can I buy a newspaper?
2. Where can I get a watch repaired?
3. Where is a dentist?
4. Where is the airplane ticket office?
5. Show me the way to the market.
6. Where is a good restaurant?
7. Is it much further to Trinidad?

Hay Kalyun Hi Iskul

Hay Ammayyu Ya Nan Udum An Ma'ilom

Hay kalyun Hi Iskul

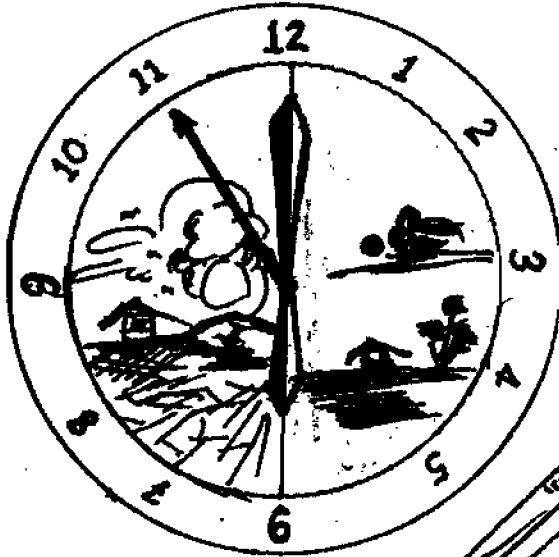
1. Donglon yu ni"an.
  2. Pakaddonglon yu maphod.
  3. Humangon yu tun ibagak.
  4. Olton yun mumbidbid.
  5. Hay mata yuy mumbidbid.
  6. Ad'adalon yu pay.
  7. Waday ibagak ya humangon yu.
  8. Tumaddog kayu.
  9. Umbun kayu.
  10. Itagge yuy takle yu ten inila yuy humang na.
  11. Oltom. Adi kami pakadngol.
  12. Maphod.
  13. Niptok.
  14. Nihalla.
1. Denggenyo nga umuna.
  2. Denggenyo nga nalaing.
  3. Sungbatanyo ti saludsod.
  4. Pigmaanyo ti agbasa.
  5. Dayta matayo ti pagbasayo.
  6. Adalenyonto manen.
  7. Agsaludsodak ket sungbatanyo.
  8. Tumakder kayo.
  9. Agtugaw kayo.
  10. Itayagyo ti imayo no ammoyo ti sungbatna.
  11. Pigmaam ti agsao. Saan daka nga mangnggeg.
  12. Nasayaat.
  13. Kusto dayta.
  14. Saan nga kusto.

1. Makinig muna kayo.	1. Listen first.
2. Makinig kayong mabuti.	2. Listen carefully.
3. Sagutin (ninyo) ang tanong.	3. Answer the question.
4. Basahin (ninyo) ng malakas.	4. Read aloud.
5. Basahin (ninyo) ng mahina.	5. Read silently.
6. Pag-aralan ninyo itong muli.	6. Study it again.
7. Magtatanong ako, sagutin ninyo.	7. I'll ask a question, you answer.
8. Tumayo ka.	8. Stand up.
9. Maupo ka.	9. Sit down.
10. Itaas ninyo ang inyong kamay kung alam ninyo ang sagot.	10. Raise your hand if you know the answer.
11. Lakasan mo. Hindi ka naming marinig.	11. Speak louder. We can't hear you.
12. Magaling.	12. Good.
13. Tama.	13. Right.
14. Mali.	14. Wrong.

Hay Ammayyu ya Nan Udum An Ma'ilom

nuwang	nuang	kalabaw	carabao
puha	pusa	pusa	cat
im'impa	piek	sisiw	chick
manuk	manok	manok	chichen
baka	baka	baka	cow
buwaya	buwaya	buwaya	crocodile/ alligator
makawa	ugsa	usa	deer
ahu	aso	aso	dog
bakkak	tukak	palaka	frog
tuyyong	bayyek	kiti-kiti	tadpole
kallulu	alibut	tuko	gecko
gantú	ganso	gansa	goose
ina	upa	inahing manok	hen
kabayu	kabalyo	kabayo	horse
nbanaggo	alutiit, banyas	butiki	lizard
balangon	sunggo	matsing/unggoy	monkey
utut	utut	daga	mouse/rat
babuy	baboy	baboy	pig
poltan	kawitan	tandang	rooster
ulog	uleg	ahas	snake
bakkukul	pagong	pagong	turtle

gutul	kuton	langgam	ant
iyukan	uyukan	bubuyog	bee
abal	barrairong	salagubang/ uwang	beetle
kulkulap'e	kulibangbang	paru-paro	butterfly
bigi	igges	higad	caterpillar
gayyaman	gayaman	alupihan	centipede
bala'ingan	ipes	ipis	cockroach
duldulih	kuryat	kuliglig	cricket
ballahang	simot-simot	tutubi	dragonfly
kumkumti	kulalanti	alitaptap	firefly
timol	timel	pulgas	flea
iklo	ulmog	hanip	chicken flea
lalag	ngilaw	langaw	fly
ba"atong	dudon	balang/ tipaklong	grasshopper
kutu	kuto, lis-a	kuto	louse, lice
wawwahhe	lamok	lamok	mosquito
kulkulap'e	sinan kulibang- bang	gamu-gamu	moth
kakawwa	lawwa-lawwa	gagamba	spider
ane	anay	anay	termite
kolang	igges	uod/bulati	worm

Hay Olat

Hay Pumbilang

Hay Pihu

Hay Olat

1. Kakon'anay pangilugiyán di meeting?
2. Hi nunggawa
Hi himbatangan
Hi himbatangan
Hi himbatangan
3. An mabayag pay?
4. Nganne olat?
5. Nabayag ka mo.

Hay Algun Di Linggu
Linggu

Lunes

Martis

Miyerkulis

Huwebes

Biyernis

Sabadu

1. Ania nga oras ti miting tayo?
2. Alas nueve iti bigat.
Ala una iti malem.
Alas dos treinta iti malem
Alas kuarto kuarenta
isingko iti malem
3. Mabayag pay?
4. Ania ti orasen?
5. Naladawkan.

Dominggo

Lunes

Martes

Mierkoles

Huebes

Biernes

Sabado

1. Anang oras magsisimula ang pulong.
2. Alas nuebe ng umaga.
Ala-una ng hapon.
Alas-dos medya ng hapon
Alas kwatro-kwarenta'y
singko ng hapon
3. Matatagalan pa ba?
4. Anong oras na?
5. Huli na kayo.

Linggo

Lunes

Martes

Miyerkoles

Huebes

Biyernes

Sabado

1. What time does the meeting start?
2. Nine in the morning.
1:00 in the afternoon.
at 2:30 pm
at 4:45 pm
3. Will it be a long time yet?
4. What is the time?
5. You're late.

Sunday

Monday

Tuesday

Wednesday

Thursday

Friday

Saturday

Mapat'al Ya Hilong

1. mapat'al/hilong	1. aldaw/rabii
2. ad uwanin algo/hi hilong	2. ita nga aldaw/rabii
3. ad kugaban/handi hilong	3. idi kalman/rabii
4. bigbigat/hi bigat hi hilong	4. inton bigat/rabii no bigat
5. handih ohan algo	5. idi naminsan nga aldaw
6. handih ohan hilong	6. idi naminsan nga rabii
7. ad kugaban hi himbatangan	7. idi kalman ti malem
8. hintakdog	8. sumipnget
9. nahilong	9. sardam
10. gawan di hilong	10. tengnga ti rabii
11. munhil'o	11. parbangon
12. biggat na	12. agsapa
13. ma'al'algo	13. tengnga ti aldaw, agmatuon
14. himbatangan	14. malem
15. nalimuy algo	15. panaglennek ti init

1. araw/gabi	1. day/night
2. ngayon/mamayang gabi	2. today/tonight
3. kahapon/kagabi	3. yesterday/last night
4. bukas/bukas ng gabi	4. tomorrow/tomorrow night
5. kamakalawa	5. day before yesterday
6. kamakalawa ng gabi	6. night before last
7. kahapon ng hapon	7. yesterday afternoon
8. agaw-dilim	8. twilight
9. pagkalipas ng dilim	9. after dark
10. hating-gabi	10. midnight
11. madaling-araw	11. dawn
12. umaga	12. morning
13. tanghali	13. noon
14. hapon	14. afternoon
15. paglubo ng araw	15. sunset

Hin Algowan

1. dih indandani
2. dih biggat na
3. tuh himbatangan
4. ad uwani
5. andandani

1. ohan algo
2. ohan linggu
3. ohan bulan
4. ohan to'on
5. mapat'al
6. hilong

1. udum hi algo
2. kabigabigat
3. handih to'on
4. ad uwanin to'on
5. hantuh ohan to'on

1. itay laeng
2. itay bigat
3. inton malem
4. itan
5. madamdama

1. maysa nga aldaw
2. maysa a lawas
3. makabulan
4. makatawen
5. aldaw
6. rabii

1. addanto laeng ti aldaw
2. kada-aldaw
3. itay napan/napalabas a tawen
4. ita nga tawen
5. inton umay nga tawen

1. kanina
2. ngayon umaga
3. ngayon hapon
4. ngayon
5. mamaya

1. isang buong araw
2. isang linggo
3. isang buwan
4. isang taon
5. araw
6. gabi

1. balang-araw
2. araw-araw
3. nakaraan taon
4. ngayon taong ito
5. sa susunod na taon

1. a while ago
2. this morning
3. this afternoon
4. now
5. later

1. one 24 hour period
2. one week
3. one month
4. one year
5. day time
6. night time

1. someday
2. everyday
3. last year
4. this year
5. next year

Hay Pumbilang

oha	maysa	isa	1
duwa	dua	dalawa	2
tulu	tallo	tatlo	3
opat	uppat	apat	4
lima	lima	lima	5
onom	innem	anim	6
pitu	pito	pito	7
walu	walo	walo	8
hiyam	siam	siyam	9
pulu	sangapulo	sampu	10
duwan pulu	duapulo	dalawampu	20
tul. y pulu	tallopulo	tatlumpu	30
nap'at	uppat a pulo	apatnapu	40
nalima	limapulo	limampu	50
nan'om	innem a pulo	animnapu	60
napitu	pitopulo	pitumpu	70
nawalu	walopulo	walumpu	80
nahiyam	siam a pulo	siyamnapu	90
hinggatut	sangagasut	isang daan	100
hinlibu	sangaribo	isang libo	1000

mamangulu	umuna	una	first
mikadwa	maikadua	ikalawa	second
mikatlu	maikatlo	ikatlo	third
mikap'at	maikapat	ikapat/ikaapat	fourth
maminghan	maminsan	minsan	once
mamidwa	mamidua	dalawang beses/ ulit	twice
mamitlu	mamitlo	tatlong beses/ ulit	thrice
mamin'opat	mamimpat	apat na beses/ ulit	four times
maminlima	maminlima	limang beses/ ulit	five times
hin uddum	masansan	madales	often
konan	sagpaminsan	bihira	seldom
nadandani	kanayon	malimit/palagi	always
hin uddum	no dadduma	pagkaminsan/ paminsan-minsan	sometimes

Hay Pihu

ihha'i

pihita

halapi

pihu

pihut pihita

pihut halapi

limam pihu

dies

beinte

singkuenta

pisos

uno bainte

uno singkuenta

singko pesos/lima a pisos

diyes/diyes sentimos	₱ .10
bente/bente sentimos	₱ .20
singkwenta/singkwenta sentimos	₱ .50
piso	₱1.00
uno beinte	₱1.20
uno singkwenta	₱1.50
limang piso	₱5.00